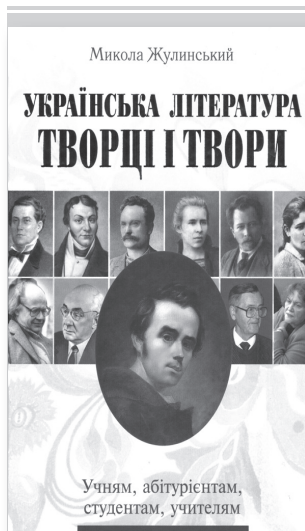

Рецензії

АНТОЛОГІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО БЕЗСМЕРТЯ

Жулинський М. Українська література: творці і твори: учням, абітурієнтам, студентам, учителям. – К.: Либідь, 2011. – 1152 с.

“Мені завжди хотілося заманити читача в художній світ української літератури...”

Микола Жулинський

Нова монументальна книжка-фоліант літературознавця, академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства Національної академії наук України Миколи Жулинського – знакова праця, підсумок багатолітнього вивчення феномену української літератури від давнини до сьогодення. У доробку сучасного вченого – десятки книжок, які свого часу помітно впливали на літературний процес, розвиток наукових студій, були корисними освітянам, суспільству й нині не втратили актуальності. Це, зокрема, “Пафос життєствердження” (1974), “Людина як міра часу” (1979), “Наближення” (1986), “Із забуття – в безсмертя” (1991, за книжку авторові присуджено Національну премію України імені Тараса Шевченка), “Вірю в силу духа” (1999), “Подих третього тисячоліття” (2000), “Заявити про себе культурою” (2001), “Олег Ольжич і Олена Теліга” (2001), “Слово і доля” (2002, 2006), “Духовна спрага по втраченій батьківщині” (2002), “Поминаймо в скорботі, але не в гніві.

Українсько-польський конфлікт на Волині 1943–1944 рр.” (2003), “Високий світоч віри. Голодомори в Україні та роман Василя Барки “Жовтий князь” (2003), “То твій, сину, батько!..” Українська душа – на Голгофі ХХ століття” (2005), “Відстані” (2006), “Він знав, як багато важить слово...” (2008), “Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури” (2010) та ін.

На моє переконання, книжка “Українська література: творці і твори”, хоч і зорієнтована суто для освітньо-навчальних потреб, передусім має значення наукове. Це глибоке пізнання

складних процесів становлення та розвитку не тільки української літератури, а й української нації, української мови, української культури в європейському та світовому контекстах, пізнання людини-творця, рівної Богові. В анотації наголошено: “Провідна ідея книжки: змагання за своє світобачення для багатьох українських письменників було змаганням за збереження цілісності української культури, за збереження і розвиток української мови, а отже – української нації. Важливим складником цієї своєрідної антології є художні тексти, ретельно дібрані до кожного нариса, серед них – раритетні чи призабуті”.

Справді, структура цієї своєрідної антології літературного безсмертя відповідає логіці розвитку літературно-естетичних та культурницьких чинників українського буття. “Вступ” має проблемний заголовок “Українське слово: втрати і триумфи”. Тут коротко простежено “рух” українського образного слова від часів “Заповіту” Ярослава Мудрого, Ізборників Святослава (1073, 1076), “Повісті врем’яних літ”, “Повчання Володимира Мономаха дітям”, “Слова о полку Ігоревім” (не пізніше 1187 р.) до полемічної літератури, козацьких літописів, інтелектуального доробку Г. Сковороди та нової української літератури кінця XVIII – першої половини XIX ст., творчості І. Котляревського, Г. Квітки-Основ’яненка, представників “Руської трійці” (М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич) і, врешті, Т. Шевченка.

Автор наголошує: “Триумфом українського слова стала творчість Тараса Шевченка – митця, художника, який розчинив для української нації двері у вічність. Тарас Шевченко дав своєму народові “Кобзар” – цю своєрідну духовну зброю, колосальну духовну силу, магічний засіб національного самоусвідомлення, духовного самовоскресіння. “Кобзар” – це національна Книга Пам’яті, бо в ній заковано надзвичайно вагомому ідейно-естетичну інформацію про буття українського народу. <...> Тарас Шевченко став символом державного відродження України. Він був одним із активних учасників Кирило-Мефодіївського братства, діяльність якого засвідчила буття двох феноменів. Перший – український народ остаточно сформувався як нація з власною ментальністю, способом мислення і духовністю. Другий – українська нація має достатньо сил і можливостей створити власну державу. Державу, в основі якої лежать традиції Києворуської та Козацької держав. Саме така держава і постала у XX ст., а визначальну її основу утворило Слово – ґрунт для духовно-культурного і суспільно-політичного буття української нації” (27; 30).

Далі вміщено п’ятдесят два літературних портрети: від Г. Сковороди до Я. Стельмаха. Автор вибудував подачу

матеріалів так, щоб читач дізнався про біографію письменника (іноді з деякими пікантними подробицями), його твори, книжки, а потім ознайомився з основним доробком – передусім тими зразками, що стали програмовою класикою або мають нею стати. Ідеться не лише про поезію, вірші – уривки, фрагменти прозових, драматичних творів також цінні: у них проілюстровано особливості стилю письменника, декларуються суспільно важливі гуманістичні морально-етичні та естетичні ідеї.

В інтригуючому і щирому передвступному слові до книжки (у заспіві “Для кого я пишу? для чого?”) М. Жулинський коротко розповів про джерела її написання-створення. Це були актуальні відкривачі публікації спочатку в “Літературній Україні” (з 1987 р.), а згодом книжки есеїв про постаті заборонених, репресованих у радянський час письменників або про діаспорних авторів, чиїх імен суспільство не знало, творів не читало: “Із забуття – в безсмертя”, “Слово і доля”. На думку академіка, його “літературні есеї сприятимуть повнішому увиразненню історичного процесу розвитку української літератури, драматично ускладненого, наповненого трагічними втратами, вимушеними компромісами та героїчними протистояннями в боротьбі за свободу творчого самовираження, за національну честь і гідність, і головне – за право творити рідною мовою” (6-7).

М. Жулинський гармонійно поєднує в собі історика, теоретика літератури, досвідченого літературного критика й філософа-мислителя з добротним знанням історії України та світу, традиційної творчості, загалом культури, освіти, суспільних рухів та устремлінь. Антропоцентрична й персонологічна основа його розмислів та оцінок, безперечно, іде від любові до рідного, до людини як феномена цивілізації з потребою саморозвитку, духовного піднесення, оновлення, вдосконалення. Оця залюбленість у людину, в її професійне заняття-самоусвідомлення духу, світосприймання, світовідчуття, світоосмислення, світовираження-пізнання дозволяють висловлювати глибокі, класичні оцінки, часом із

домішкою жалю, розпуки, а все ж надії, що праця не пропала марно, що сокровенне слово знайде відгук.

Кожен есей М. Жулинського має власну інтонацію, стильову доміную, органічну до аналізованої постаті і творів. Хіба ж можна однаковим стилем писати про Г. Квітку-Основ'яненка ("Розкошував у народній стихії сміхотворення") і Т. Шевченка ("Духовна реалізація національного пророцтва"), П. Куліша ("Будитель національної свідомості") й І. Франка ("Як много важить слово..."), Лесю Українку ("Ідеальний голос трагічної душі") та О. Довженка ("Печаль душі і святість босоногого дитинства")... А що вже мовити про різноликів В. Винниченка ("Художник, розп'ятий на хресті політики"), П. Тичину ("В душі я ставлю світлий парус..."), В. Барку ("Високий світоч віри"). Та й оригінальні й величні постаті М. Драй-Хмари, М. Хвильового, Т. Осьмачки ("Приречений на самотність і вигнання"), Є. Плужника ("Світло душі в темряві тоталітаризму"), Б.-І. Антонича та ін. А ще ж у книжці немає літературних портретів М. Рильського, В. Свідзінського, Є. Маланюка – яка панорама доль, творчих особистостей і можливостей триумфу української літератури у світі! Зрозуміло, що навіть у фундаментальній антології автор не міг подати матеріали про всі – хай і найбільші – постаті письменників-класиків, чесно про це заявивши: не претендує "на повноту представлення історії української літератури в іменах" (6).

Більшість есеїв присвячено постатям української літератури ХХ ст., що логічно, адже М. Жулинський багатьох відкривав для читачів останніх десятиліть на основі вивчення архівів, стародруків (письменники 1920-х – 1940-х рр.), особистого листування, власних бесід із представниками діаспорного крила літераторів (скажімо, В. Барка, Г. Костюк – "Літописець "несамовитої доби", Ю. Шевельов – "Українська духовна атмосфера за інтелектуальним барометром Юрія Шереха"), співдружбою і професійними зв'язками з авторами другої половини ХХ – початку ХХІ ст. – Д. Павличком ("Відчайдушний крик українського болю"), Л. Костенко ("Лицарство духу"), Ю. Мушкетиком ("І

виводив він душу з п'їтьми"), І. Дзюбою, І. Драчем ("Поетичний їжак з головою сатира і волоссям кольору витіпаних конопель"), О. Черногузом ("Той, кому перо служить за меч"), В. Дроздом ("Він змагався у своїй творчості із самим Богом"), І. Жиленко ("Та, що молиться Богові віршами"). Як бачимо, навіть заголовки відбивають ідейно-естетичний стрижень есеїв. Це також характеризує автора як проникливого психолога – літературного анатома-експерта.

Зворушливі матеріали подано про письменників-дисидентів М. Руденка ("Засіяв зорями чесної душі"), В. Стуса ("Феномен доби"; тут промовисті навіть натяки-недомовки як запрошення читача до пізнання).

Мені імponує, що М. Жулинський відновлює історичну справедливість – актуалізує творчість багатьох унікальних талантів України для нинішнього молодого покоління. З-поміж них Г. Чупринка ("Поетичний метеор на українському видноколі"), З. Тулуб ("Митець драматичної долі"), Г. Михайличенко ("Майстер імпресіоністично-символічного стилю"), Г. Косинка ("Любов'ю огортав він кожне слово") та ін.

Це стосується й М. Стельмаха ("З вірою в людину, з довірою до людини"), який не був комуністом і чий епічне мислення явило світові унікальні твори про українську людину на своїй землі. Його прозу свого часу називали "вишиваним рушником в українській літературі". Хоч М. Жулинський не згадав про це означення, проте не втримався перед магією Стельмахового слова, бо аж двічі (так задумано?), на початку й наприкінці свого есею, процитував: "...За татарським бродом коні топчуть яру руту і туман. За татарським бродом із сивого жита, з червоного маку народжується місяць, і коло козацької могили, як повір'я, висікається старий вітряк..." (763; 771).

Прози рівня М. Стельмаха сьогодні шукати годі. Та й тоді письменник був унікальний: "За своїми конкретно-індивідуальними ознаками проза М. Стельмаха потребує дещо особної від інших митців оцінки, якщо розглядати її передусім у ключі образно-стильових особливостей" (770). І В. Дончик, нині академік-літературознавець, про роман

“Правда і кривда” писав: “Розглядаючи твори М. Стельмаха, наша критика не завжди проникливо вникає в неповторні особливості його самобутньої манери, не завжди вміє їх пояснити і з них виходити” (771).

У травні 2012 року Михайлові Стельмаху виповниться 100 літ.

На жаль, не зможе відсвяткувати ювілейну дату його син Ярослав Стельмах (“Спрага гармонії, або примарний вогник на виднокраї”). Літературний портрет цього дивовижного драматичного таланту, який своїм прикладом спростував афоризм “Природа відпочиває на дітях генія”, у рецензованій книжці подано останнім. Та й за обсягом він невеликий – відповідно до законів жанру: нічого зайвого, бо це ж – на показ. “Сутністю буття Ярослава

Стельмаха була творчість”, – резюме-початок есею зацікавлює. М. Жулинський майстерно, через кілька штрихів, життєвих подробиць чи власних оцінок-спостережень передає й сутність буття митця, і сутність його творчості.

Розповіді проілюстровано портретами письменників, обкладинками й титулами раритетних видань.

Отже, велика етапна книжка М. Жулинського “Українська література: творці і твори” – видатне явище української академічної науки, яка в цьому конкретному щасливому випадку не відірвана од практики навчально-освітньої, культурно-просвітницької, суспільної. Відомо, для кого і для чого написана ця фундаментальна монографія-антологія.

*Микола Дмитренко
м. Київ*

Отримано 18 січня 2012 р.

ЗНАНЕ І НЕЗНАНЕ ПРО АНТОНИЧА

Ігор Калинець. Знане і незнане про Антонича: Матеріали до біографії Богдана Ігоря Антонича. – Львів: Друкарські куншти, 2011. – 276 с., 48 іл.

Одразу необхідно наголосити, що ця книжка передусім призначена науковцям і дослідникам літератури. Її автора – Ігоря Калинця – українського поета і критика, тепер вважають за найкращого знавця життя і творчості видатного українського поета із Західної України Богдана Ігоря Антонича (1909 – 1937), своєрідного імажиніста (зб. “Три перстені”) й виразного сюрреаліста (“Книга Лева”, “Зелене Євангеліє”, “Ротації”).

Чеським і словацьким читачам він більш-менш знаний: 1966 р. вийшла у Пряшеві – Братиславі у Словацькому педагогічному видавництві розлога за змістом збірка його творів “Перстені молодості” (375 стор.) (так в оригіналі автора. – *І. Пасемко*), упорядкована автором цієї рецензії. А через десять років виходить у м. Кошиці збірка словацьких перекладів віршів Ігоря Калинця “Очарований поганець” (1976, 150 стор.), 2009 р. у Празі завдяки заслугам Слов’янської бібліотеки – чеське вибране з його творів “Зелене Євангеліє” (150 стор.), і того самого

2009 р. Спілка українських письменників Словаччини видала “Крилатий вітер” (122 стор.), упорядкований М. Бобаком і присвячений сторіччю від дня народження Б.-І. Антонича. Його окремі поезії виходили в перекладах у чеських та словацьких періодичних органах.

Перше видання цієї дослідницької книжки вийшло у Львові 2009 р. з нагоди сторіччя від дня народження Б.-І. Антонича. І. Калинець подав перший науково обґрунтований життєпис поета. Дослідник зібрав багато фактографічних та інших матеріалів і спогадів сучасників поета, які тоді ще жили. Порівняно з